

IZGRADNJA INTEGRITETA U VISOKOM OBRAZOVANJU U BIH 2011-2013.

© Transparency International Bosna i Hercegovina

BANJA LUKA

Gajeva 2

78000 Banja Luka

SARAJEVO

Franje Račkog 2

71000 Sarajevo

www.ti-bih.org

IZRADA OVE PUBLIKACIJE FINANSIJSKI JE
PODRŽANA OD STRANE CENTARA CIVILNIH INICI-
JATIVA (CCI), NA ČEMU SMO IM POSEBNO ZAHVALNI.

STAVOVI IZNESENI U OVOM IZVJEŠTAJU PREDSTAV-
LJAJU ISKLJUČIVO STAVOVE TRANSPARENCY
INTERNATIONAL BIH I NI U KOM SLUČAJU NE OSLI-
KAVAJU STAVOVE CCI.

SADRŽAJ

- 7 UVOD
- 9 AKTIVNOSTI TI BIH NA POLJU PREVENCIJE
KORUPCIJE
- 13 ISKUSTVA
- 19 ANALIZE REZULTATA
- 27 NAPREDAK VISOKOŠKOLSKIH USTANOVA
U PREVENCIJI KORUPCIJE
- 35 ZAKLJUČCI I PREPORUKE

UVOD

Od završetka rata pa do danas Bosna i Hercegovina, se suočava sa nizom problema u sistemu visokog obrazovanja. Ustavno uređenje BiH, različite politike nastale kao rezultat različitih zakonskih rješenja i nedovoljne strateške usklađenosti pristupa obrazovanju na državnom, entiteskom, kantonalnom nivou, kao i u distriktu Brčko, dovode do različitog odnosa prema obrazovanju i obrazovnoj politici. Kao i u svakoj oblasti, tako i u visokom obrazovanju složena državna struktura i neusklađeni zakoni dodatno omogućavaju pojavu korupcije, odnosno otežavaju primjenu zakona i pravila. Entiteti i kantoni još uvijek imaju najveće nadležnosti kada je u pitanju regulacija visokog obrazovanja.

Na državnom nivou, na snazi je Okvirni zakon o visokom obrazovanju BiH koji propisuje samo opšte principe visokog obrazovanja, te nadležnosti institucija i različitih tijela. Detaljniji propisi utvrđeni su entitetskim, kantonalnim i zakonom Brčko distrikta BiH, kao i statutima i kodeksima samih univerziteta. Važno je napomenuti i da u počecima aktivnosti TI BiH u ovoj oblasti, dva kantona nisu imala zakon o visokom obrazovanju – Hercegovačko-neretvanski gdje djeluju dvije javne i više privatnih visokoškolski ustanova, i Srednjobosanski kanton, gdje je u proteklom periodu otvoren veliki broj privatnih univerziteta. I sami univerziteti imaju autonomiju u odlučivanju o mnogim aspektima organizacije, rada, nastave i pravilima ponašanja, što dodatno usložnjava sliku o uređenosti visokog obrazovanja u BiH.

Institucije koje u nadležnosti imaju i visoko obrazovanje u BiH su Ministarstvo civilnih poslova, Odjel za obrazovanje u Vladi Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske,

Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke te kantonalna ministarstva obrazovanja, kao i Agencija za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta BiH. Za finansiranje obrazovanja postoji trinaest zasebnih budžeta – dva entitetska, jedan Brčko distrikta, te deset kantonalnih budžeta.

Sistem rukovođenja u visokom školstvu nije usaglašen. Na početku aktivnosti Transparency International BiH na prevenciji korupcije u visokom obrazovanju, po principu integrisanog univerziteta funkcionisla su samo četiri javna univerziteta (Univerzitet u Istočnom Sarajevu, Univerzitet u Banjoj Luci, Univerzitet u Zenici te Univerzitet u Tuzli). Univerzitet „Džemal Bijedić“ u Mostaru i Sveučilište u Mostaru nisu imali definisanog osnivača, s obzirom na to da Hercegovačko-neretvanski kanton nije još uvijek imao usvojen zakon o visokom obrazovanju, te nisu integrisani. Univerzitet u Sarajevu takođe još uvijek nije pristupio integraciji, iako je ova obaveza propisana i Okvirnim zakonom, kao i kantonalnim.

Rezultati svih relevantnih i reprezentativnih istraživanja javnog mnjenja u Bosni i Hercegovini već godinama pokazuju da je korupcija najozbiljniji ili jedan od najozbiljnijih problema sa kojima se društvo danas susreće, te da je nivo njene prisutnosti u visokom obrazovanju posebno zabrinjavajući. Sve veća artikulisanost studenata o ovom problemu i posljedicama koje korupcija ima po visoko obrazovanje, te sve veći broj medijskih afera koje uključuju akademsko osoblje i poslovanje univerziteta i fakulteta, kao i prijave koje su godinama pristizale u TI BiH Centar za pružanje pravne pomoći građanima u borbi protiv korupcije podstakli su TI BiH da svoje aktivnosti fokusira na polju prevencije korupcije u visokom obrazovanju.

AKTIVNOSTI TI BiH NA POLJU PREVENCIJE KORUPCIJE

Zbog svih navedenih problema TI BiH je smatrao neophodnim, da se prije svega izvrši analiza zakonskog okvira koji uređuje oblast visokog obrazovanja u BiH, sa posebnim osvrtom na usklađenost i propise koji se odnose na sprečavanje korupcije, kao i sprovođenje istraživanja na samim univerzitetima o postojanju i provođenju antikorupcijskih propisa/pravilnika i etičkih kodeksa. TI BiH se na osnovu rezultata istraživanja opredijelio da kroz saradnju sa samim univerzitetima, omogući usvajanje i sprovođenje politika transparentnosti i integriteta institucija visokog obrazovanja, tzv. planova integriteta, s ciljem postavljanja standarda i mehanizama koji će omogućiti što veći nivo trans-

parentnosti u funkcionisanju univerziteta, pa time posredno prevenirati pojavu korupcije.

Iz tog razloga, Transparency International Bosne i Hercegovine (TI BiH), je uz podršku Centara civilnih inicijativa (CCI) od aprila 2011. do jula 2013. provodio projekte usmjerene na prevenciju korupcije u visokom obrazovanju. Projekti su usmjereni na prevenciju korupcije kroz unapređenje transparentnosti univerziteta u BiH, kreiranje i usvajanje planova integriteta univerziteta, te podsticanje studentskog aktivizma u zagovaranju za veću odgovornost i transparentnost javnih univerziteta.

Aktivnosti pomoću kojih su se nastojali ostvariti navedeni ciljevi obuhvatale su:

- Analizu zakonskog okvira koji reguliše oblast visokog obrazovanja u BiH i analizu budžetskih izdvajanja za visoko obrazovanje na svim nivoima BiH. Analiza zakona koji regulišu oblast visokog obrazovanja je rezultat intezivne evaluacije zakona i podzakonskih akata o visokom obrazovanju u BiH, dokumenata koji regulišu ili naglašavaju antikoruptione mehanizme u visokom obrazovanju, analize upitnika kreiranih u svrhu pregleda aktivnosti na privatnim univerzitetima, kao i razgovora sa predstavnicima javnih bh. univerziteta.
- Istraživanje percepcije korupcije na javnim i privatnim visokoškolskim ustanovama u BiH (kvalitativno i kvantitativno), koje je sprovedeno kroz anketiranje 2000 studenata i 500 zaposlenih na univerzitetima, kao i 10 fokus grupa sa studentima i osobljem kroz koje su se problemi u visokom obrazovanju nastojali dodatno konkretizovati, te identifikovati rješenja za unapređenje prevencije korupcije.
- Istraživanje upoznatosti naučno-nastavnog osoblja i upravljačkih tijela univerziteta i fakulteta o postojanju propisa, kodeksa i mjera borbe protiv korupcije;
- Javnu kampanju o problemu korupcije u visokom obrazovanju kroz koju se nastojalo studentima ukazati

na posljedice korupcije po kvalitet stečenih zvanja, diploma i njihovog znanja.

- Analizu transparentnosti univerziteta i dostupnosti podataka kroz slanje zahtjeva za informacije univerzitetima i fakultetima i praćenje sadržaja web stranica, kako bi se kreirale preporuke za unapređenje transparentnosti.
- Uspostavljanje saradnje sa javnim univerzitetima s ciljem zajedničkog kreiranja planova integriteta, a na osnovu prethodno navedenih istraživanja, koji sadrže mehanizme sistemskih promjena, kroz aktivnosti na prevenciji korupcije i smanjivanja prilika za pojavu korupcije. U ovom procesu, TI BiH je potpisao Memorandum o saradnji sa 6 javnih univerziteta – Univerzitetom u Zenici, Univerzitetom u Tuzli, Univerzitetom u Banjoj Luci, Univerzitetom u Sarajevu, Sveučilištem u Mostaru i Univerzitetom „Džemal Bijedić“ u Mostaru. Ovi univerziteti su se obavezali na saradnju u provođenju antikoruptionih aktivnosti, kao i usvajanje i primjenu planova integriteta.
- Nagradni konkurs za studente za novinarsku priču na temu „Korupcija u visokom obrazovanju“, kako bi se podstakli studenti da istražuju o ovoj temi i kritički razmišljaju o načinima na koji i sami mogu doprinijeti borbi protiv korupcije, a samim tim i kvalitetu svog obrazovanja. U sklopu Nagradnog konkursa, odabrano je i nagrađeno 20 studentskih priča koje su objavljene u vidu novina Cirkus Korupcija koje su distribuisane i promovisane širom BiH kako bi prenijele iskustva studenata i njihova razmišljanja.
- Uspostavljanje saradnje sa studentskim udruženjima sa javnih univerziteta i jačanje njihovih kapaciteta za zagovaranje za prevenciju korupcije kroz treninge, radionice, tribine i sl.
- Saradnju sa Ministarstvom obrazovanja i nauke Federacije BiH na kreiranje i usvajanje Programa mjera za prevenciju korupcije u visokom obrazovanju u FBiH koje uključuju aktivnosti na harmonizaciji i unapređenju pravnog okvira, integraciji univerziteta, te usvajanje primjena planova integriteta na nivou univerziteta.

TI BiH je ovim aktivnostima nastojao prije svega ukazati na probleme u samom sistemu visokog obrazovanja, čijim otklanjanjima se može dovesti do smanjenja nivoa korupcije, te se nastojalo uticati kako na studente, nastavno i nenastavno osoblje na univerzitetima, tako i na upravljačka tijela univerziteta i donosiocje odluka u oblasti visokoškolske politike.¹ Aktivnosti su imale za cilj strateške i sistemske izmjene na univerzitetima, te nisu bile usmjerene na rješavanje i sankcionisanje pojedinačnih slučajeva korupcije, već identifikovanje prilika za pojavu korupcije na univerzitetima i definisanje i uspostavljanje preventivnih mehanizama, koji će suziti prilike za pojavu korupcije, kao i ostalih oblika neetičnih i neprofesionalnih pojava. Suština Plana integriteta je utvrditi mjere čijim će se provođenjem smanjiti rizici dešavanja negativnih pojava. Cilj takvih mjera je prevencija, te ono što sam Univerzitet može učiniti kako bi unaprijedio svoj rad i pokazao svom unutrašnjem i vanjskom okruženju da takve pojave nisu dobrodošle. Plan, naravno, ne isključuje poduzimanje bilo kojih represivnih mjera, no njihova realizacija, načelno govoreći, je često pod uticajem spoljnih faktora (pravosuđe, policija, ministarstva, i slično) na koje Univerzitet nema direktan uticaj. Ovdje su u posebnoj fokusu mjere koje su provodive i koje ne podrazumijevaju alociranje značajnih materijalnih resursa.

¹ Kratki opis projekta – Transparency International Bosna I Hercegovina, <http://ti-bih.org/projekti/>

ISKUSTVA

ISTRAŽIVANJE

Iako su sprovedena brojna istraživanja percepcije korupcije, a u posljednje vrijeme i ona koje se tiču direktno obrazovanja, jedno od najsveobuhvatnijih provedeno je od strane Transparency International Bosne i Hercegovine, s obzirom na to da je obuhvatilo kvalitativnu i kvantitativnu analizu, te su predstavnici osoblja univerziteta kao i studenti imali priliku iznijeti svoje direktne stavove, ne samo o nivou percipirane korupcije na fakultetima, već i o njenim uzrocima, načinima na koje se manifestuje, i mehanizmima borbe protiv ove pojave. Anketirano je 2.000 studenata i 500 zaposlenika svih javnih i jednog dijela privatnih univerziteta. U okviru kvalitativnog istraživanja održano je 10 fokusnih grupa sa 135 učesnika.

REZULTATI KVALITATIVNOG ISTRAŽIVANJA

Kvalitativno istraživanje sastojalo se od fokus grupa sa predstavnicima nastavnog osoblja i studenata širom BiH. Fokus grupe su vođene na način da su svi učesnici iznijeli svoje stavove o nivou korupcije na univerzitetima, njenim uzrocima, pojavama, te načinima borbe protiv ove pojave.

U nastavku su prezentovani neki od zaključaka učesnika fokus grupa koji mogu dati jasne smjernice za pravce i mehanizme prevencije korupcije na univerzitetima.

- Sveobuhvatan pojam korupcije bi trebao obuhvatiti: zloupotreba položaja, neprincipijelnosti pri izborima u komisije za napredovanja u zvanja, u nadzorne i upravne odbore fakulteta, prisiljavanje na kupovinu svojih knjiga, primanje mita u novčanom iznosu, nepotizam u vidu primanja u zvanje saradnika i nastavnika samo zato što su „nečiji“, bez validnih referenci i kvalifikacija za konkretnu poziciju.
- Izostaje efikasan sistem kontrole, kako nastavnog tako i ispitnog procesa, a naročito propisanih procedura polaganja ispita. Iako je transparentnost ispita u svim aktima savršeno uređena, nisu predviđeni mehanizmi za njeno osiguranje i kontrolu. Niko ne kontroliše javnost održavanja ispita i zbog toga se još uvijek održavaju u četiri oka.
- Korupciji pogoduju prevelik broj studenata u studijskim grupama, što onemogućava interaktivni kontinuirani rad sa studentima, pa i ostvarivanje zamišljenog „bolonjskog“ koncepta ocjenjivanja, ali i stvara uslove za netransparentne ispite.
- Korupciji veoma pogoduje uključenost jednog broja nastavnika u politiku, odnosno djelovanje sa pozicija političkih funkcija ili članstva u pojedinim političkim strankama. Nerijetko se te pozicije koriste da bi se ost-

varile ili omogućilo ostvarivanje privilegija ili nelegalnih koristi u obrazovnom procesu.

- Ispred problema korupcije, ali i u vezi sa njim su: propusti u izboru nastavnika, dvojni radni odnos nastavnika, nerealizovana nastava na pojedinim predmetima u predviđenom obimu, sistem ocjenjivanja izvan bolonjskog koncepta, oskudni materijalni resursi za nastavu i istraživački rad.
- Sadašnjem obimu korupcije na univerzitetima doprinijelo je i blago kažnjavanje već otkrivenih i dokazanih slučajeva, a naročito olako odustajanje od dokazivanja slučajeva na koje su ukazali studenti.
- „Socijalni rokovi“ podrazumijevaju dodatnu priliku za nedozvoljeni način polaganja ispita. Studenti se dovode u situaciju da „u 5 do 12“ rješavaju svoje statuse, zbog čega nastoje da se osiguraju da će položiti ispit koji im je potreban za uslov za prelazak u narednu godinu. To uglavnom podrazumijeva plaćanje ili traženje veze za polaganje ispita.
- Korupcija je podjednako prisutna pri zapošljavanju, na bilo kojoj poziciji, pri tolerisanju neizvršavanja obaveza od strane vanjskih saradnika, koji ne održe veći dio predviđenih, a plaćenih časova, i pri imenovanju različitih komisija koje se svakodnevno obrazuju na fakultetima i univerzitetima za veoma značajne poslove kao što su izbori u zvanja, ocjene prijave magistarskih i doktorskih radnji i slično. Većina ovih komisija radi po principu povjerenja u kolegu i po principu ti meni ja tebi.
- Problem korupcije velikim dijelom je posljedica nerješavanja drugih problema kao što su: neadekvatan sistem kvalifikacija za upis na fakultete, neispunjavanje propisanih uslova (tiču se u velikoj mjeri kadrovskih i materijalnih reusursa) za licenciranje i akreditaciju fakulteta, odsustvo državne kontrole nad privatnim fakultetima koji su počeli nametati politiku minimalnih zahtjeva za polaganje ispita i imperativ visoke prolaznosti, i neadekvatna organizacija pa i sistematizacija radnih mjesta.
- Jedan od ustaljenih oblika korupcije je i stavljanje u povoljniji položaj pri dodjeljivanju časova stalnim

upsolenicima ili sklapanje ugovora o angažiranju svojih prijatelja kao vanjskih saradnika u nastavi.

- Pri izborima nastavnika ne postoje jasni kriterijumi šta su to relevantni naučni radovi. Korupcija se ogleda upravo u tome što procjene da li je nešto relevantni naučni rad ili nije zavise od komisije, a ne od preciznih propisa kao što je to u drugim zemljama.
- Kao jedan od problema ispitanici su često navodili i netransparentnost pri polaganju ispita, odnosno nedozvoljavanje studentima da izvrše uvid u rad.
- Da bi se smanjila mogućnost korupcije na fakultetima trebalo bi: pronaći objektivne kriterije i procedure kvalifikovanja srednjoškolaca za upis na fakultete, istrajati na dosljednom realizovanju bolonjskog procesa u svim komponentama, a naročito u segmentima kontinuiranog interaktivnog rada i ocjenjivanja studenata, ohrabriti studente da prijave slučajeve korupcije i efikasniji rad etičkih komiteta.
- Da bi se korupcija eliminisala iz visokog obrazovanja trebalo bi: 1. uvesti i poštiti internu kontrolu dosljednog poštivanja propisanih procedura provjera znanja i ocjenjivanja, 2. staviti pod kontrolu ispite kod nastavnika na koje se studenti žale, 3. proširiti ovlasti etičkog komiteta 4. osposobiti studentsku organizaciju da se kvalificiranije uključi kako u prepoznavanje tako i u dokumentovanje pojedinih slučajeva korupcije.
- Što se prije uvede u srednjim školama sistem eksterne mature, prije će se moći ukinuti prijemni ispiti, kao jedna od kritičnih tačaka za pojavu korupcije.
- Trebalo bi uvesti „dekanske kazne“ kao rješenje za korupciju, odnosno da osobe koje su nadležne za regularno i uređeno funkcionisanje institucija imaju određene ovlasti u sankcionisanju, pri čemu se podrazumijevaju konkretne kazne, kao što je oduzimanje naučnih titula ili čak odstranjivanje sa fakulteta.
- Antikoprptivna aktivnost generalno treba ići u pravcu ostvarivanja maksimalne transparentnosti svih procesa na univerzitetima, te ojačati kontrolu države nad finansijskim tokovima, redefinisati uslove u napredovanju u zvanja i eliminisati sve elemente koji ostavljaju mjesta

za subjektivizam onih koji odlučuju, kao i sve uslove koji podstiču na korupciju, eliminisati mogućnost upisa na postdiplomske studije kandidatima koji su na diplomskom ostvarili zahtijevani prosjek (zadržavanje sadašnje mogućnosti da se prosjek namiri preporukom dva profesora je izvor korupcije), te osmišljavanje i realizovanje sveobuhvatne PR kampanje sa ciljem ukazivanja na štetnost korupcije i na edukovanje zainteresiranih o tome šta jeste korupcija i kako joj se može suprostaviti.

REZULTATI KVANTITATIVNOG ISTRAŽIVANJA

Istraživanje je pokazalo da je percepcija korumpiranosti visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini dio šire slike lošeg stanja i korumpiranosti bosansko-hercegovačkog društva u cjelini.

Studenti veoma visoko pozicioniraju problem korupcije na listi glavnih problema bosanskohercegovačkog visokog obrazovanja. Ispred problema korupcije su problemi 1) nedostatka radnog prostora i 2) zapostavljenost praktičnih znanja i vještina u okviru nastavnih programa.

Dok studenti problem korupcije pozicioniraju na treće mjesto duge liste aktuelnih problema visokog obrazovanja, iza 1) nedostatka radnog prostora i 2) prescijentističnih (suviše teorijskih) nastavnih sadržaja osoblje problem korupcije pozicionira tek na osmo mjesto.

Apsolutna većina anketiranih studenata (56%) korupciju vidi kao veoma raširenu pojavu pa čak i kao dominantno obilježje bosanskohercegovačkog visokog obrazovanja. To je svaki drugi ispitanik.

Osoblje to ocjenjuje drugačije. Najveći broj ispitanika

u ovom uzorku (61,4%) je na stajalištu da je riječ o izolovanim slučajevima u kojima učestvuje relativno mali broj ljudi.

Percepcija studenata o prisustvu pojave korupcije na fakultetima se pretežno zasniva na informacijama iz druge ruke; dobijenih od poznanika, prijatelja i drugih osoba kojima ispitanici vjeruju. **Međutim, skoro svaki četvrti student ima lično iskustvo korupcije. Ili je platio, na neki način polaganje ispita, ili je to od njega traženo.**

Studenti kao najrasprostranjenije oblike korupcije na njihovim fakultetima vide: davanje/dobijanje pozitivne ocjene za novac ili neku drugu naknadu, dobijanje ocjene na osnovu rodbinskih i porodično-prijateljskih veza, uslovljavanja izlaska na ispit kupovinom knjiga, različite oblike nezasluzenog dobijanja ocjene iako bez jasne veze sa trgovinom ocjenama, kada nastavnici i ostalo osoblje „guraju“ svoju djecu kroz studij (osiguravaju im vertikalnu prohodnost), narušavanje pravila o davanju potpisa i sticanju prava na izlazak na ispit i različiti oblici „sumnjivog“ upisa na fakultet.

S druge strane, osoblje iskazuje dodatnu osjetljivost prema nezasluzenom napredovanju nastavnika u karijeri i narušavanju propisanih pravila u obrazovnom procesu.

Korupciji na fakultetima, po uvjerenju studenata, najviše pogoduju: održavanje ispita u četiri oka (bez svjedoka) a koji se najčešće održavaju u kabinetima, usmeno ispitivanje, nepridržavanje zakazanih ispitnih termina i neformalna druženja studenata sa nastavnicima i asistentima na kojima se razvijaju neprincipijelne relacije.

I studenti i osoblje u u najvećoj mjeri smatraju da je podjednaka krivica profesora i studenata za korupciju na fakultetima.

Studenti su skloni odgovornost za neefikasnost u suzbijanju korupcije potražiti od nadležnih ministarstva za obrazovanje i pravosudne organe, što je u konzistenciji sa njihovom odabirom represivnih strategija u suprostavljanju korupciji iskazanim kroz fokus grupe. Upravljačke strukture univerziteta, odnosno fakulteta su po njihovom shvatanju tek na trećem, odnosno četvrtom mjestu hijerarhije odgovornosti. Osoblje prvenstvenu odgovornost vidi kod upravljačke strukture univerziteta a potom slijede: nadležna ministarstva za obrazovanje, pravosudni organi i nastavnici.

Kod studenata je prisutna svijest o štetnom uticaju korupcije, kako na kvalitet znanja koje se dobija na fakultetima tako i na reputaciju diploma i to kod njih izaziva snažnu negativnu afektivnu reakciju koja se kreće od demotivisanosti i ciljne dezorjentisanosti, do straha za budućnost.

Najveća je skupina studenata (36,6%) koji smatraju da aktuelni obim korupcije na njihovom fakultetu veoma mnogo ugrožava kvalitet (nivo) znanja, odnosno da iza većine diploma ne stoji znanje. Istovremeno je najmanja skupina koja smatra da je utjecaj minimalan, odnosno da je većina diploma zarađena na osnovu znanja. Kod osoblja je mišljenje obrnuto, većina osoblja (36,6%) smatra da korupcija nema veliki uticaj na kvalitet diploma.

Kod osoblja je moralna orijentacija po pitanju prihvatljivosti koruptivnih strategija izraženija nego kod studenata. Veća je grupa ispitanika iz ove populacije koji odbijaju svaku mogućnost da pribjegu korupciji, a znatno je manje onih koji bi to ipak učinili u posebnim situacijama. **S druge strane, veliki broj studenata (46%) bi ipak pribjeglo korupciji ukoliko ne bi bilo drugog načina da polože ispit, te smatraju da ovaj stav dijeli većina njihovih kolega.**

Kod studenata i osoblja nema značajnije razlike u percepciji (procjeni) posvećenosti nadležnih društvenih struktura antikoruptivnom djelovanju. **Ovladava mišljenje da, kod odgovornih i onih koji bi mogli doprinijeti promjeni nema iskrene namjere da nešto ozbiljno poduzmu. Zanimljivo je da čak i većina osoblja smatra da nema volje za brodom protiv korupcije.**

Između studenata i osoblja nema značajnije razlike ni u percepciji spremnosti na vlastitom angažovanju u antikoruptivnom djelovanju, **kod obje grupe ispitanika zamislivi oblik suprostavljanja se uglavnom svodi na pisanje anonimnih prijava. Samo 6% studenata spremno je o slučajevima korupcije svjedočiti pred nadležnim organima.**

Kada su u pitanju mjere suzbijanja korupcije, generalno gledajući, i studenti i osoblje preferiraju poduzimanje strožijih, represivnih mjera i računaju na odvrćajući efekat strožijih kazni. U tom smislu u obje populacije su najveće skupine ispitanika koje se izjašnjavaju za donošenje strožijih zakona i za dosljedno i efikasno krivično gonjenje počinitelja. Na trećem mjestu su skupine koje vjeruju da bi se promjene mogle izazvati ohrabriranjem svih onih koji imaju saznanja o korupciji da o tome javno govore.

ANALIZE REZULTATA

ANALIZE REZULTATA

Nakon provedenih istraživanja, koja su pored istraživanja percepcije korupcije uključila i analizu transparentnosti univerziteta, kao i istraživanje o upoznatosti nastavnog osoblja o antikoruptivnim propisima i aktivnostima, TI BiH je s ciljem kreiranja preporuka održao niz radionica na 6 javnih univerziteta sa kojima je sklopljena saradnja. Radionice su održavane posebno sa studentima i posebno sa nastavnim osobljem, kako bi se dobili što objektivniji stavovi o stanju na pojedinačnim univerzitetima, kao i preporuke za unapređenje procedura i politika. TI BiH je izradio nacрте planova integriteta za svih 6 partnerskih univerziteta, koji su nastali kao produkt održanih radionica, te ih dostavio univerzitetima na razmatranje, komentare i usvajanje.

Analiza stanja, kao i radionice u tu svrhu, te posljedično i planovi integriteta, posijeljeni su u nekoliko ključnih oblasti: akti i kodeksi na nivou univerziteta, prijemne i ispitne procedure, transparentnost i objavljivanje, evaluacija nastavnog osoblja od strane studenata, zapošljavanje i napredovanje, finansiranje i ostala pitanja koja su se pojavila u toku analiza.

AKTI NA NIVOU UNIVERZITETA

Kako je predviđeno u čl. 12, Okvirnog zakona o visokom obrazovanju u BiH, statut je osnovni akt visokoškolske ustanove kojim se uređuju pitanja značajna za obavljanje djelatnosti ustanove. Statut visokoškolske institucije uređuje procedure poslovanja, načina izvođenja nastave, upisne politike, internog osiguranja kvalitete, naučno-istraživačkog rada, napredovanja, ispitne politike i ostalih procedura, te se na ovom nivou regulišu pitanja vezana za sprečavanje korupcije.

Osim statuta, tu su i ostali akti poput pravilnika o studiranju, polaganju ispita, te etički kodeksi kojim bi trebalo najdirektnije da se regulišu pitanja ponašanja osoblja i studenata i svim nepoželjnim oblicima ponašanja. Nakon usvajanja etičkih kodeksa, formirani su i etički komiteti koji su nadležni za provođenje kodeksa.. Na svim javnim univerzitetima je uspostavljen etički komitet i usvojen etički kodeks.

Međutim, etički komiteti imaju ograničene nadležnosti, a uvidom u njihovo djelovanje dolazi se do zaključka da njihov rad do sada nije dao efikasne rezultate u sankcionisanju i suzbijanju slučajeva korupcije. Na primjer, Etički komitet Univerziteta u Tuzli u 2011. godini održao je 5 sjednica razmatrajući ukupno 9 predmeta, međutim odluka je donesena samo u jednom slučaju. Univerzitet u Sarajevu, čiji etički komitet je, iako je jedan od rijetkih koji priznaje i anonimne prijave, osnivanja do polovine 2011. primio je samo 25 prijave, od kojih se 60% odnosilo na radne odnose, a ostale su odbačene jer su smatrane nepovezanim sa korupcijom, pa tako

ovaj komitet u tom periodu nije djelovao niti po jednom slučaju.

Na osnovu konsultativnih sastanaka sa osobljem univerziteta, stiče se dojam da se etički komiteti više bave pitanjima narušenih međuljudskih odnosa na pojedinim fakultetima nego predmetima težih devijacija. Mandat Etičkog komiteta nije jasno definisan, te nisu precizirani odnosi između postupaka pred Etičkim komitetom i potencijalnih disciplinskih postupaka.

Zakoni i podzakonski akti su predvidjeli rad upravnog odbora, senata, rektora, statuta univerziteta i niz pravilnika koji definišu procedure, dok je rad etičkog komiteta često blokiran radi nedostatka jasnih ingerencija i zadataka,² te je uvijek baziran na davanju preporuka, koje se mogu a i ne moraju implementirati. Nije jasno imaju li etički komiteti poslovnike o radu, a jako malo informacija o njihovom radu i odlukama je dostupno javnosti. Pitanje je jesu li studenti i nastavnici u dovoljnoj mjeri upoznati o postojanju i radu ovoga važnog tijela. Također, etički komiteti se još uvijek više bave ponašanjem studenata nego ponašanjem nastavnog osoblja, a njih u velikom broju slučajeva čine samo profesori, dok studentima nije omogućeno učestće, što ponovo otvara prostor za skepticizam, imajući u vidu profesorsku solidarnost i kolegijalnost.

² U slučaju da je Etički Komitet za člana/članicu akademske zajednice i uposlenika Univerziteta utvrdio da je učinio povredu Etičkog kodeksa Univerziteta, komitet može predložiti Senatu izricanje slijedećih mjera: a) pismena opomena; b) pismeni ukor; c) isključenje iz naučno-nastavnog procesa na određeno vrijeme; Sve ove disciplinske mjere izriče Senat, a za njihovu realizaciju zadužena je matična visokoškolska ustanova (Univerzitet u Sarajevu, Etički kodeks član. 24.)

ISPITNE I PRIJEMNE PROCEDURE

Ispitne procedure regulisane su na nivou univerziteta, najčešće pravilnicima o polaganju ispita kojima se definiše „organizacija i postupak polaganja ispita, način ocjenjivanja studenata, zaštita prava studenata, kao i druga pitanja od značaja za polaganje ispita i ocjenjivanje“.³ Ovi pravilnici definišu kako javnost ispita, tako i način bodovanja, mehanizme pigovora i uvide u radove, i sl.

Uvedeni su i principi iz bolonjskog procesa, poput kontinuiranog ocjenjivanja, praćenja napredovanja tokom cijelog semestra, vrednovanja aktivnosti na nastavi, raznovrsnost oblika ispitivanja, itd. Ispiti su podijeljeni na predispitne obaveze i završni ispit. Pravila sadrže i odredbe koje promovišu informisanost studenata o pravima i sadržaju ispita, otvorenost i javnost ispita, kriterije za alociranje ocjena (prema postignutim bodovima), pravovremenost rezultata i procedure žalbi. Međutim, teškoće se javljaju u implementaciji. Prije svega, sam bolonjski proces, zbog činjenice da je primjenjivan neravnomjerno i u velikoj mjeri proizvoljno, omogućio je arbitrarno tumačenje pravila i samim tim izbjegavanje procedura. S druge strane, kao što je već spomenuto u nalazima inspekcijskih izvještaja, u BiH se još uvijek primjenjuje stari, usmeni oblik ispitivanja studenata, pri čemu je velikom broju profesora teško prilagoditi se na bolonjski princip ispitivanja i ocjenjivanja, te se još uvijek ostavlja prostor za potpuno subjektivne procjene, pa samim tim daje veću moć nastavnom osoblju da zloupotrebljava svoj položaj. Konsultativni sastanci sa nastavnim osobljem i studentima za potrebe kreiranja planova integriteta, pokazali su da predispitne obaveze veoma često nisu obavezne

(pravilima je definisano da su one detaljnije određene nastavnim planom i programom za svaki predmet, no u praksi to često nije slučaj, ili jesu određene, ali se u cijelosti ne primjenjuju), zabilježene su prakse zakazivanja ispita dan ili dva pred održavanje ili nemogućnosti uvida u radove, dok na web stranicama univerziteta i fakulteta često nisu objavljeni cjeloviti rasporedi za sve studijske godine i sve rokove (a što je npr. obaveza prema članu 3. Pravila Univerziteta u Tuzli: „Raspored polaganja ispita za sve ispitne termine u tekućoj akademskoj godini objavljuje se najkasnije do 15. oktobra.“).

Problem u samoj primjeni pravilnika javljaju se i zbog toga što ne postoje efikasni mehanizmi kontrole nad nivoom njihovog provođenja.

Pozitivan pomak napravljen je uvođenjem elektronskog sistema prijave ispita koji u velikoj mjeri otklanja mogućnosti za zloupotrebe u ovom procesu. Međutim, sudeći prema izjavama studenata prilikom radionica koje su održane s ciljem kreiranja planova integriteta, još uvijek se ovaj sistem ne primjenjuje u potpunosti.

EVALUACIJA NASTAVNOG OSOBLJA OD STRANE STUDENATA

Većina javnih univerziteta u BiH usojila je pravilnike o ocjenjivanju rada nastavnog osoblja, ili su oni pak predviđeni pravilnikom o kvaliteti, u sklopu kojih su definisane procedure evaluacije rada i ponašanja nastavnog osoblja od strane studenata.

Međutim, sudeći prema izjavama kako nastavnog oso-

³ Pravila o načinu polaganja ispita i ocjenjivanju studenata na Univerzitetu u Tuzli, Univerzitet u Tuzli, Broj: 03-8965-3/10

blja, tako i studenata na radionicama održanih s ciljem identifikovanja mjera za planove integriteta univerziteta, anketiranje se ne sprovodi na svim fakultetima, te je i redovnost anketiranja upitna.

O rezultatima anketiranja su upoznati dekan i svaki pojedini nastavnik i saradnik za predmete na kojima izvode nastavu. Uticaj rezultata anketiranja na izbore saradnika i nastavnika u naučno-nastavna zvanja nije jasno propisan i nema direktnih posljedica za loše rezultate anketiranja. Nije jasno na koji način rezultati anketiranja utiču na izbore nastavnika i u izvještajima o izboru nije zabilježeno da je to razmatrano i uzimano u obzir.

S druge strane, rezultati anketiranja nisu javni, te nisu dostupni studentima. Osoblje univerziteta smatra da bi objavljivanje ovih rezultata bilo štetno po reputaciju pojedinih nastavnika, te dovode u pitanje reprezentativnost rezultata, odnosno objektivnost studenata pri ocjenjivanju.

Upravo zbog toga što rezultati anketiranja do sada nisu doveli do posljedica, niti su objavljivani, studenti dovode u pitanje i samu svrhu anketiranja, smatrajući da anketiranje postaje suvišno ako se mišljenje studenata zanemaruje.

TRANSPARENTNOST I OBJAVLJIVANJE

U segmentu prevencije korupcije, transparentnost je jedan od ključnih faktora s obzirom na to da povećanjem transparentnosti dolazi do smanjenja prilika za pojavu nepravilnosti, zloupotrebe i korupciju. Pri ocjeni transparentnosti institucija visokog obrazovanja svakako bi trebalo uzeti u obzir nivo dostupnosti podataka o njihovom radu i odlukama na web stranicama, oglasnim pločama, kao i dostavljanje informacija na zahtjev, te

sve oblike javnosti rada univerziteta.

Iako su univerziteti u posljednjih nekoliko godina unaprijedili sistem informisanja studenata, koristeći se prilikama koje pružaju nove tehnologije, putem web stranica i Informativnih sistema studentskih službi (ISSS), pregledom stranica univerziteta i fakulteta vidljivo je da ni ovdje praksa objavljivanja nije ujednačena. Iako sadrže neophodne kategorije, pojedini fakulteti ili čak i stranice univerziteta, ne sadrže sve ključne dokumente, pogotovo one koji se odnose na rad Naučno-nastavnog vijeća, Savjeta, podatke o izboru nastavnika i saradnika, konkurse, zapošljavanje... Suvišno je i spomenuti da su odluke o izborima u zvanja i zapisnici sa nastavno-naučnih vijeća od suštinske važnosti za nadzor nad radom uprava univerziteta i fakulteta, s ciljem identifikovanja bilo kakvih zloupotreba ili uticaja pojedinačnih interesa na proces donošenja odluka. Takođe, ne postoji ustaljena praksa objavljivanja cjelovitih nastavnih planova i programa.

Osim toga, ne postoji praksa objavljivanja magistarskih i doktorskih disertacija, što bi svakako doprinijelo podizanju kvaliteta istraživačkih radova ukoliko bi oni bili izloženi ocjeni javnosti i kolega, te većoj zaštiti autorskih prava i zaštiti od plagijarizma. S druge strane, time bi se povećala zaštita od pojave „kupovine gotovih diplomskih radova“ o kojima se može čuti u javnosti.

Studenti (pa i pojedini nastavnici) se i dalje smatraju neinformisanim o svojim pravima, te takođe navode da se ISSS sistemi ne koriste u potpunosti, uprkos svim preduslovima koji su ispunjeni. Pored toga, studenti nemaju naviku i interes posjećivati web-stranice fakulteta i univerziteta, što pokazuje i da nije dovoljno truda uloženo u promociju ovih vidova komunikacije. Spomenuto je već da aktivnosti etičkog komiteta nisu u pravilu saopštavane javnosti i studentima, niti se informacije o poduzimanju radnji protiv prijavljenog osoblja takođe mogu naći u saopštenjima ili web stranicama

univerziteta i fakulteta.

Zbog ovakvog pristupa informisanju osoblja i studenata, rezultati istraživanja o upoznatosti osoblja univerziteta u BiH sa propisima koji se odnose na borbu protiv korupcije koje je sproveo Transparency International BiH⁴ pokazuju veoma nizak nivo upoznatosti osoblja sa propisima.

Učesnici su pokazali visok stepen neupućenosti u konkretne propise koji se odnose na korupciju na visokoškolskim ustanovama, posebno na kantonalne zakone o visokom obrazovanju (54,3% zaposlenih nije upoznato sa istim). Etički kodeks je najpoznatiji anketiranim univerzitetskom osoblju jer svaki drugi ispitanik ima informacije o ovom kodeksu, iako to svakako nije zadovoljavajući broj s obzirom da se radi o kodeksu koji se odnosi na njihovo ponašanje u nastavi. Slična situacija je i sa Statutom Univerziteta i Okvirnim zakonom o visokom obrazovanju. U kantonalne zakone o visokom obrazovanju upućeno je 38,3%.

Zanimljivo je pogledati i koji su to izvori informisanja nastavnog osoblja, gdje je TI BiH došao do iznenađujućeg podatka da su najzastupljeniji izvor informisanja o postojećim antikorupcijskim propisima i mjerama mediji (42,6%), zatim kolege s posla (23,8%) i Statut Univerziteta (18,4%). Samo nešto više od desetine anketiranih informisalo se kroz zvaničan dopis rektorata univerziteta, a 7% kroz aktivnosti nevladinog sektora.

ZAPOŠLJAVANJE I NAPREDOVANJE

Proces izbora akademskog osoblja i kriterijumi za izbore u nastavno-naučna zvanjafinirani su zako-

nima. Premda su zakoni jasno definirali kriterije za izbor, postoji realna potreba da se procedure reguliraju posebnim aktom. Posebno kada su u pitanju utvrđivanje potrebe, te načini raspisivanja, javnog oglašavanja, ali i razrade kriterija i njihove primjene u praksi, u dobroj mjeri su ostala otvorena ili regulisana zasebnim i pojedinačnim aktima ili odlukama na nivou visokoškolskih ustanova. Ne postoje jasni kriteriji o vrednovanju publikacija koje se uzimaju u obzir za izbor (referentnost ili indeksiranost časopisa i sl.). Također, kriteriji izbora po javnom konkursu u slučaju da se prijavi više kandidata nisu precizirani i ti izbori se vrše na osnovu procjene komisije, naučno-nastavnih vijeća fakulteta i senata.

OSTALE AKTIVNOSTI

Plagiranje se kao jedna od neetičnih pojava istakla i u okviru održanih radionica sa nastavnim osobljem i studentima. Pretpostavlja se da je plagiranje kao pojava danas široko zastupljeno među studentskom populacijom (seminarski radovi, diplomski radovi i sl.), ali i među nastavnicima (knjige, naučne i druge publikacije). Ovaj neetični postupak smanjuje kredibilitet akademske zajednice i degradira kvalitet naučno-istraživačkih radova, te samim tim i znanja i vještina prenijetih studentima.

Kako bi se suzbilo plagiranje, visokoškolske ustanove predložena je nabavka softvera koji služe za identifikovanje plagijata, odnosno procentualni prikaz plagiranih dijelova rada i razvijanje procedura – kako se vrši testiranje na plagijat, te postupanje za slučaj da se utvrdi plagiranje.

Veliki broj visokoškolskih ustanova nema jasne procedure **studentske reprezentacije u tijelima ustanove**

⁴ Transparency International BiH: *Upoznatost nastavnog osoblja javnih univerziteta sa antikorupcijskim propisima*, Banja Luka, 2011.

(senat i/ili naučno-nastavna vijeća fakultetâ), te je neophodno regulisati i redovno organizovati izbore studentskih organizacija kako bi se osigurala demokratska zastupljenost studenata u tijelima ustanove i kako bi reprezentativni predstavnici studenata bili zastupljeni kao punopravni članovi u radu akademskih tijela.

Angažovanje vanjskih saradnika predstavlja poseban rizik za netransparentne pojave na visokoškolskim ustanovama, te planpokrivenosti nastave (dodjela nastavnih predmeta pojedinom nastavniku i saradniku). Planom pokrivenosti nastave, osim angažmana vanjskih saradnika, utvrđuje se i norma svakog pojedinačnog nastavnika i saradnika, kojima od utvrđene norme ovisi visina mjesečne plate. Rukovodni kadrovi javnih fakulteta i univerziteta bi se trebali suzdržavati od prihvaćanja izvođenja nastave na visokoškolskim ustanovama s kojih dolaze gostujući nastavnici. Također, Plan izvođenja nastave trebao bi biti objavljen za cijeli univerzitet prije početka nastave na web stranici univerziteta.

Direktna prodaja knjiga studentima, te čak uslovljavanje studenata kupovinom knjige, je pojava koja još uvijek nije suzbijena, te je ovo jedan od problema koji su studenti na svim univerzitetima isticali. Visokoškolska ustanova bi trebala uspostaviti sistem izdavačke djelatnosti, te definisati način otkupa izdavačkih prava i pokrivanja troškova štampe, te primjerene distribucije knjiga studentima (biblioteka, knjižara i sl.). Ipak, s obzirom na to da zahtijeva značajna finansijskih sredstava, ova aktivnost bi trebala biti srednjoročni prioritet.

PREDLOŽENE MJERE

Na osnovu navedenih nalaza i preporuka, TI BiH je sačinio nacrt planova integriteta za navedenih šest javnih univerziteta, zajedno sa prijedlogom akcionog plana. Sve preporuke su formulisane u obliku u nastavku nabrojanih predloženih mjera i aktivnosti. Broj mjera se razlikuje u odnosu na pojedinačne univerzitete, odnosno u zavisnosti od procjene stanja na svakom od univerziteta, ali su u nastavku navedene sve predložene mjere.

- 1. Univerzitet će permanentno inovirati svoje normative akte, donoseći izmjene i dopune postojećih, te usvajajući nove normative akte, kako bi osnažio svoj akademski kredibilitet. U tom smislu će se uz posebnu pažnju razmatrati prijedlozi tijela zaduženog za provedbu ovoga Plana integriteta. Radna grupa za provedbu plana integriteta na svakoj visokoškolskoj ustanovi će u roku od 6 mjeseci od svog konstituiranja sačiniti analizu akata visokoškolske ustanove i inicirati izmjene akata kako bi oni bili osnaženi usvojenim mjerama iz plana integriteta.**
- 2. Senati svih visokoškolskih ustanova će donijeti novi kodeks profesionalne etike koji će na jedinstven način tretirati pitanja etike nastavnika i etike studenata.**
- 3. Senati će, uz Kodeks, donijeti i opšti akt kojim će regulisati način i postupak utvrđivanja odgovornosti za povredu etičkih načela i mjere koje se izriču. Ovim aktom propisaće se način imenovanja Komiteta za etička pitanja, njegov djelokrug rada, javnost rada, mjere koje on donosi, način na koji postupa, njegovi odnosi s drugim organima visokoškolske ustanove, djelovanje, promociju i slično.**
- 4. Senat visokoškolske ustanove će po donošenju novog kodeksa i opšteg akta imenovati etički komitet uz obaveznu zastupljenost studenata u radu ovog tijela.**
- 5. Visokoškolske ustanove će organizovati promociju**

novog Kodeksa profesionalne etike, Opšteg akta, te Etičkog komiteta po njihovom donošenju i konstituisanju. Na web stranici visokoškolske ustanove otvoriće se posebna sekcija o etičkim pitanjima na kojoj će, osim opšteg akta, imena i kontakata Komiteta za etička pitanja, biti objašnjenja procedura iniciranja slučaja kod Etičkog komiteta, te objavljivane i njihove odluke, mišljenja, zapisnici i slično.

6. Sve visokoškolske ustanove koje imaju prijemne ili kvalifikacijske ispite donijeće i objaviti jasne procedure održavanja i provođenja tih ispita, ukoliko to do sada nisu učinile. Bilo bi dobro ovu obavezu propisati i zakonima o visokom obrazovanju.

7. Kako bi se ova aktivnost dodatno unaprijedila, prilikom raspisivanja javnog konkursa za prijem studenata senati trebaju utvrditi da se rezultati i rang liste nakon održavanja svih kvalifikacijskih ispita (privremene rang-liste) objavljuju isti dan kada je ispit održan. Rang liste će se objavljivati i na web stranicama fakulteta.

8. Sve visokoškolske ustanove donijeće i objaviti jasne procedure ispitivanja studenata, ukoliko to do sada nisu učinile. Bilo bi dobro ovu obavezu propisati i zakonima o visokom obrazovanju.

9. Svi fakulteti će utvrđivati raspored ispita na početku akademske godine i objavljivati ga na web stranicama (do 15. oktobra). Odstupanja od rasporeda će takođe biti objavljivana na web stranicama najmanje 7 dana prije početka ispitnog roka. Prorektor i predkani za nastavu će pratiti realizaciju ove mjere i predlagati fakultetskom vijeću poništavanje ispita održanih izvan rasporedom utvrđenih termina.

10. Odstupanja od ponašanja od utvrđenih procedura će se redovno raspravljati na fakultetskim vijećima, na inicijativu studentskih predstavnika ili nekog drugog člana vijeća ili po prijavi bilo kojeg studenta, te će se, za slučaj utvrđivanja značajnijih odstupanja, ispiti poništavati.

11. Predispitne aktivnosti će postati obavezne za sve ispite od akademske 2013/2014. godine, što će se

urediti aktima visokoškolskih ustanova.

12. Sve visokoškolske ustanove trebaju u sklopu razvoja informacionog sistema razviti i sistem elektronskog prijavljivanja ispita, evidentiranja rezultata na predispitnim aktivnostima, ispitnih rezultata i sl. Softver će omogućiti naknadna upisivanja, upisivanja izvan utvrđenih rokova, izlazak na ispit studenata koji nisu prijavljeni i sl.

13. Dugoročno bi trebalo razviti praksu eksternog ocjenjivanja studenata (external examination), koja je širokoraštrana u Velikoj Britaniji i drugim zemljama, a temelji se na uključenosti eksternih profesora (s druge visokoškolske ustanove) u kreiranje ispitnih pitanja i evaluaciju ispita po njihovom okončanju.

14. Sve visokoškolske ustanove koje to do sada nisu učinile, donijeće normativne akte o anketiranju studenata.

15. Anketiranja će se provoditi redovno – u svakom semestru, na svim studijskim programima i na svim godinama studija.

16. Senat svake visokoškolske ustanove će redovno, na početku akademske godine, donositi kalendar anketiranja studenata za akademsku godinu. Kalendarom će propisati termine anketiranja na način da se ono provodi prije ispita, u posljednjoj sedmici nastave, a objava rezultata anketiranja nakon obavljenih ispita (kako rezultati anketiranja ne bi uticali na ispite), te termine i procedure o aktivnostima nakon anketiranja (način donošenja generalnih mjera za unapređenje nastave, te postupanje u slučaju loše ocijenjenih nastavnika) i sl.

17. Studentska organizacija će se značajnije uključiti u provođenje aktivnosti na anketiranju studenata.

18. Sve visokoškolske ustanove će unaprijediti procedure izbora uakademska zvanja, donošenjem Pravilnika o postupku i uslovima izbora akademskog osoblja. Preporučuje se posebno definisati termin „potrebe“, te uvesti sistem bodovanja prijave po kriterijima koji će se primjenjivati za slučaj da se

prijavi više kandidata.

19. Sve visokoškolske ustanove će utvrditi listu referentnih časopisa za izbor u naučno-nastavna zvanja i prijavu doktorata, po grupacijama.

20. Univerziteti koje nemaju obavezu oglašavanja upražnjenih pozicija u administraciji će izmijeniti pravilnike osistemizaciji, kojom će uvesti obavezu javnog oglašavanja upražnjenih pozicija i za nenastavno osoblje.

21. Svi univerziteti i visoke škole će unaprijediti svoju web stranicu na način da će redovno objavljivati:

- Zapisnike o radu senata,
- Izvještaje o analizi nastave i mjerama za unapređenje koje donosi,
- Plan izvođenja nastave za svaki semestar (koji će za svaki nastavni predmet sadržavati imena i prezimena nastavnika isaradnika koji izvode nastavu) – prije početka svakog semestra,
- Bitne odluke o svim etičkim pitanjima,
- Druge odluke od važnosti za funkcioniranje univerziteta, odnosno visoke škole.

22. Na web stranici će se otvoriti posebna e-mail adresa (ili sekcija) na koju će studenti moći dostavljati primjedbe na izvođenje nastave, ispita kao i druga pitanja. Uspostaviće se mehanizam provjere tih navoda, a naposebnoj sekciji na web stranici će se izvještavati o ishodu provjera, i zaslučaj da se pokažu osnovanim i obrnuto.

23. Fakulteti (ili visoke škole gdje je to primjenjivo) će unaprijediti svoje webstranice, na način da na njima obavezno objave:

- Kompletne nastavne programe (ne samo planove),
- Raspored izvođenja nastave prije početka semestra,
- Raspored održavanja ispita (na početku akademske godine obavijesti o svakoj izmjeni najmanje 7 dana prije ispitnogroka),
- Zapisnike o radu fakultetskih vijeća,
- Bitne odluke od važnosti za fakultet.

24. Fakulteti (ili visoke škole, gdje je to primjenjivo) bi trebali početi objavljivati veću količinu nastavnih sadržaja za studente na webstranicama (ppt prezentacije, skripte, pa i cijele knjige).

25. Završni radovi (diplomski, master i doktorati) će se objavljivati na webstranicama fakulteta, odnosno univerziteta.

26. Izvještaji o izboru u naučno-nastavna zvanja će se objavljivati na webstranicama univerziteta.

27. Podaci o naučno-istraživačkom radu (projektima, objavljenim člancima isl.) bi također trebali biti značajnije zastupljeni na web stranicama, posebno na engleskim sekcijama, budući da se univerziteti rangiraju po objavljenom naučnom doprinosu (npr. webometrics).

28. Organizovaće se posebne promocije web stranica među studentima kako bi se oni navikli da redovno posjećuju fakultetski i univerzitetski website.

29. Menadžmenti javnih visokoškolskih ustanova će posvetiti dužnu pažnju rasporedu opterećenja svakog od članova nastavnog osoblja, kako bi seradno opterećenje jednako rasporedilo.

30. Sve visokoškolske ustanove će nabaviti softver za utvrđivanje plagijata, te će ga primjenjivati na sve studentske i nastavničke radove.

31. Visokoškolske ustanove će razviti procedure za testiranje na plagijat, te primjerene sankcije za slučaj da se utvrdi plagiranje.

32. Univerziteti će donijeti Pravilnik o izboru studenata u organe ustanove, te će se pousvajanju akta provesti studentski izbori.

33. Plan pokrivenosti nastave svake visokoškolske ustanove bi trebao biti usvojen i objavljen na početku svake godine i trebao bi biti sveobuhvatan (za sve godine studija, sve programe i sve cikluse).

34. Sve visokoškolske ustanove će uspostaviti sistem izdavačke djelatnosti i distribucije knjiga kako bi se izbjegla direktna prodaja studentima nanastavi.

NAPREDAK VISOKOŠKOLSKIH USTANOVA U PREVENCIJI KORUPCIJE

Na osnovu navedenih istraživanja i preporuka, Transparency International BiH je tokom 2012. godine sačinio Nacrte Planova integriteta za pojedinačne univerzitete i uputio ih na usvajanje i razmatranje na Univerzitet u Banjoj Luci, Univerzitet u Sarajevu, Univerzitet u Tuzli, Sveučilište u Mostaru, Univerzitet u Zenici i Univerzitet „Džemal Bijedić“ u Mostaru.

Univerzitet u Banjoj Luci je prvi od univerziteta koji je na osnovu saradnje Univerziteta sa organizacijama civilnog društva, uključujući i Transparency International BiH, sačinio i usvojio Program prevencije korupcije Univerziteta, koji je usvojen 2012. zajedno sa Akcionim planom realizacije Programa. Program predviđa i oslanja se na aktivan angažman studenata u njegovoj provedbi i na ukazivanju na slučajeve korupcije ili bilo kakvog oblika kršenja kodeksa i pravila, a sadrži većinu preporuka predloženih u Nacrtu Plana integriteta.

Program, između ostalog, predviđa:

1. Senat Univerziteta će formirati **Komiteo za borbu protiv korupcije** kojem je predvideo da budu po jedan profesor i asistent sa svakog od fakulteta i jedan predstavnik Studentskog parlamenta. Komitet će biti, između ostalog, odgovoran za „zaštitu studenata koji su spremni da učestvuju u realizaciji ovog Programa“.
2. Komitet će biti zadužen za analizu i prijedlog izmjena akata Univerziteta s ciljem jačanja kredibiliteta Univerziteta.
3. Univerzitet će usvojiti jedinstven Kodeks profesionalne etike koji će regulisati ponašanje profesora, asistenata, studenata i svih zaposlenih na Univerzitetu. Ovim aktom jasno će se utvrditi moguće sankcije protiv svih za koje se utvrdi da su se neetički ponašali i obavezno Komiteta za etička pitanja da je dužan da reaguje na osnovu svake spoznaje o neetičkom ponašanju (na osnovu prijave i po službenoj dužnosti).
4. Univerzitet će usvojiti Pravilnik o provođenju prijemnih i kvalifikacionih ispita kojim će se obezbijediti javnost i objektivnost u prijemu novih studenata, polaganje ispita pod šiframa, kontrola rang liste od strane posebne komisije, objavljivanje rezultata isti dan kada se održavaju.
5. Svako održavanje ispita „u četiri oka“ smatraće se težom povredom radne obaveze.
6. Obezbijediće se elektronsko prijavljivanje ispita na svim fakultetima.
7. Rezultati pismenog dijela ispita moraće se objavljivati na web stranicama i oglasnim pločama najkasnije 5 dana po održanom ispitu.
8. Studenti imaju pravo ostvariti uvid u svoj rad nakon ocjenjivanja i traže ponovno ocjenjivanje u skladu sa Statutom Univerziteta.
9. Unaprijediće se web stranica Univerziteta gdje će se objavljivati sve odluke, akti, plan odgovornih nastavnika

i saradnika za svaki semestar, akademski kalendar i druge bitne informacije. Na fakultetskim web stranicama će se takođe ažurirati odluke i informacije o radu Naučno-nastavničkog vijeća, raspored nastave, ispita, planovi i programi, izvještaji komisija o izboru u akademska zvanja, itd.

10. Otvoriće se posebna adresa na kojoj će studenti moći dostavljati primjedbe i prijave.

11. Senat će usvojiti Pravilnik o studentskom vrednovanju kvaliteta nastavnog procesa, tj. anketiranju, koje će se provoditi u posljednjoj sedmici nastave, a rezultati objavljivati početkom narednog semestra kako bi se obezbijedila objektivnost, kao i eliminisale posljedice po studente u slučaju negativnih ocjena nastavnika. Rezultati evaluacije će se verifikovati u postupku reizbora ili izbora u više akademsko zvanje.

12. Usvojiće se novi Pravilnik o izboru u akademska zvanja kako bi se unaprijedila dosadašnja praksa i eliminisali uočeni propusti, odnosno povećala objektivnost pri izboru.

13. Provođiće se radionice o etičkim pitanjima i dizajnirati letak o korupciji s ciljem podizanja svijesti studenata o njihovim pravima i mehanizmima prevencije korupcije.⁵

Pojedine aktivnosti iz Akcionog plana planirane su da se realizuju već od novembra 2012., što uključuje i usvajanje novog Kodeksa profesionalne etike, imenovanje novog Komiteta za etička pitanja, uspostavljanje sekcije za prijave studenata na web stranici Univerziteta, itd. Nažalost, ovi sadržaji još uvijek nisu vidljivu na stranicama Univerziteta, a usvojeni Program prevencije korupcije takođe nije objavljen, niti je promovisan unutar organizacionih jedinica Univerziteta. S obzirom na kašnjenja i sprovođenju aktivnosti i izostanak promocije Programa, ostaje obaveza jačanja nadzora nad primjenom Programa kako bi se osiguralo da ovaj plan

⁵ Univerzitet u Banjoj Luci. Program prevencije korupcije na Univerzitetu. Banja Luka, 2012.

mjera i aktivnosti ne ostane samo deklarativni dokument, već da aktivnosti na čije se provođenje Univerzitet obavezao, zaista budu i sprovedene.

Kada, je u pitanju Univerzitet „Džemal Bijedić“ u Mostaru, proces usvajanja preporuka TI BiH tekao je nešto sporije, usljed izmjena rukovodstva Univerziteta, usklađivanja univerzitetskih akata sa novousvojenim Zakonom o visokom obrazovanju Hercegovačko-neretvanskog kantona, te problema sa finansiranjem univerziteta i nedefinisanog statusa samog Univerziteta, koji do nedavno nije imao zakonski regulisano pitanje osnivača institucije. Do usvajanja kantonalnog zakona, Univerzitet je djelovao na osnovu Zakona o visokom obrazovanju Socijalističke republike BiH, a finansiran je na osnovu grantova. Zbog nedostataka u sistemu upravljanja Univerziteta, prvi dio preporuka u Nacrtu Plana integriteta, odnosile su se na usvajanje novog Statuta i drugih normativnih akata, uključujući i Etički kodeks, te je stavljen fokus na integraciju univerziteta.

Univerzitet je Statut usvojio u julu 2102. godine, a u januaru 2013. usvojen je novi Kodeks nastavničke etike.

Neke od odredbi Kodeksa su sljedeće:

- Nastavnik/ica je dužan savjesno i odgovorno obavljati poslove za koje je biran, na najbolji mogući način. Obavezan je djelovati nepristrasno i pravedno.
- Nastavnik/ica je dužan posebnu pažnju posvetiti svojim nastavnim obavezama. Nastavni proces treba voditi tako da studenta osposobi za rješavanje postojećih i nailazećih problema, te da na osnovu stečenih znanja prihvata napredak nauke, tehnologije i društva. Nastavu je obavezan održavati redovno, u utvrđenom terminu i trajanju. Nastavnik/ica treba biti na raspolaganju studentima radi davanja objašnjenja i raspravljanja o pitanjima vezanim za savladavanje nastavnog programa.
- Nastavnik/ica je obavezan preporučiti dostupne udžbenike, priručnike, skripte i ostalu literaturu

potrebnu za savladavanje nastavnog programa. Ne smije studentima uskratiti informacije od važnosti za uspješnost studiranja, ni uslovljavati izlazak na ispit obaveznom kupovinom udžbenika čiji je autor.

- Nastavnik/ica na ispitu je obavezan studenta ocijeniti na osnovu iskazanog znanja, iznesenih činjenica i njegovog razumijevanja materije, stečenih vještina i pokazane sposobnosti da iskazano primjeni u stvarnim uvjetima. Svoje zahtjeve treba temeljiti na pristupačnosti svih sredstava neophodnih pri savladavanju nastavnog programa.
- Nastavnik/ica ne smije dopustiti da bilo kakvi interesi u nekom drugom poslu naruše njegove naučno-nastavne obaveze. Poslove za koje je biran ni u kojem slučaju ne smije podrediti bilo kojim obavezama izvan Univerziteta. Ukoliko nastavnik/ica obavlja određene aktivnosti izvan Univerziteta, one ne smiju biti u sukobu sa interesima Univerziteta.
- Obaveza je nastavnika da povjerenje u nastavnički posao bude dato onima koji to, uistinu, zaslužuju. Obavezan je osigurati mogućnost naučnog i stručnog razvoja, te napredovanja svim osobama s kojima saraduje bez pristrasnosti.
- Kršenje načela ovog Kodeksa predstavlja povredu časti i radnih obaveza nastavnika, zbog čega može biti pozvan na odgovornost i izgubiti status univerzitetskog nastavnika ili saradnika.
- Prijavu za eventualnu povredu Kodeksa rješavat će Komitet za etička pitanja Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru. Prijava se podnosi Komitetu u pisanoj formi i obavezno mora biti potpisana. Jedan od članova Komiteta je predstavnik studenata, kako bi se omogućio i uticaj studenata na proces utvrđivanja odgovornosti i zastupili interesi studenata (što je navedeno i u Planu integriteta).

Univerzitet je, nakon čak i realizovanih pojedinih mjera iz Nacrta Plana integriteta, u junu 2013. godine osvojio i integralni Plan integriteta Univerziteta. Na istoj sjednici Senata, formirana je i Radna grupa za primjenu Plana,

koja se sastoji od 5 članova, uključujući i predstavnika studenata, što je takođe bila jedno od mjera sačinjenih u Planu integriteta, s ciljem omogućavanja što većeg učešća studenata u procesu donošenja odluka, kao i realizaciji planiranih aktivnosti.

Takođe, sačinjen je i izvještaj o već realizovanim aktivnostima, s obzirom na to da je njihova realizacija započela i prije usvajanja Plana, kao i rokovima za realizaciju ostalih aktivnosti. Predstavnici Unije studenata su aktivno uključeni i kao članovi Etičkog komiteta, i Radne grupe za realizaciju Plana integriteta, te su direktno uključeni i kroz sprovođenje evaluacije nastavnog osoblja i ostale aktivnosti na promovisanju antikoruptivnih aktivnosti.

Kada je u pitanju Univerzitet u Zenici, s obzirom na to da je integrisan, Plan integriteta i preporuke TI BiH sadržali su manji broj mjera koje se odnose na interne akte Univerziteta. Ipak, jedna od preporuka odnosila se na reviziju i unapređenje Etičkog kodeksa, što je i učinjeno u martu 2013. kada je Univerzitet u Zenici usvojio Etički kodeks i formirao novi Etički komitet.

Neke od odredbi Kodeksa su sljedeće:

- Svaki član univerzitetske zajednice treba se ponašati u skladu s načelom jednakosti i pravednosti na način koji isključuje svaku diskriminaciju, zlostavljanje, uznemirivanje ili iskorištavanje.
- Članovi univerzitetske zajednice ne smiju zloupotrijebiti svoj autoritet i ne smiju dopustiti da osobni interesi i odnosi rezultiraju situacijama koje mogu utjecati na mogućnost objektivnog prosuđivanja, te etičkoga i profesionalnog obavljanja radnih obaveza.
- Nedopustiv je svaki oblik neposredne i posredne diskriminacije zasnovan na religiji, etničkoj i nacionalnoj pripadnosti, rasi, spolu, spolnoj orijentaciji, životnom stilu, imovinskom stanju, porijeklu, obiteljskom i bračnom statusu, trudnoći, obiteljskim obavezama,

godinama, invalidnosti, tjelesnom izgledu, političkom opredjeljenju i zdravstvenom stanju.

- Zabranjena je svaka vrsta uznemirivanja između članova univerzitetske zajednice, tj. svako neprimjereno ponašanje prema drugoj osobi koje ima za cilj povredu njenog osobnog dostojanstva i ometanje obavljanja radnih zadataka ili smanjenje kvaliteta njezinog života, a uznemirivanjem se naročito smatra svaki čin koji stvara ili pridonosi stvaranju neugodnih i neprijateljskih radnih i obrazovnih okolnosti ili koji drugu osobu zastrašuje, vrijeđa ili ponižava.
- Nastavnici i saradnici dužni su suzdržavati se od svakog uslovljavanja pristupanja ispitu uslovima koji nisu sadržani u odredbama nastavnoga plana i programa, a naročito od nametanja uslova koji nastavniku donose osobnu ekonomsku i drugu korist. Takođe su dužni osigurati transparentnost i javnost ispita, kao i objektivnost ocjenjivanja.
- Članovi univerzitetske zajednice iz reda nastavnog i nenastavnog osoblja ne smiju tražiti darove, podsticati davanje niti primati ikakve darove, bilo za sebe ili za drugu osobu, za koje postoji razborita pretpostavka da će posredno ili neposredno utjecati na njihovu objektivnost, ispunjavanje profesionalnih obaveza te poštovanje profesionalnih prava i dužnosti. Obaveza je članova univerzitetske zajednice otklanjati svaki pokušaj korupcije.
- Svi članovi univerzitetske zajednice obavezni su izbjegavati sukobe interesa, a koje mogu uzrokovati obiteljski odnosi, blisko prijateljstvo, intimne veze, antagonizmi i sl.). Nedopustiv je svaki oblik nepotizma, koji srodnika određene osobe stavlja u povlašten položaj prema drugim osobama koje raspolažu jednakim ili boljim sposobnostima.
- Nadležna tijela Univerziteta (dekan/direktor organizacione jedinice) dužna su pravodobno djelovati radi prevencije i suzbijanja povreda Etičkog kodeksa i u tu svrhu pokretati postupke i poduzimati druge radnje u granicama svoje nadležnosti, te prethodno istražiti sve potpisane prijave u kojima se iznosi sumnja u etičnost

ponašanja članova univerzitetske zajednice.

- Nepostupanje u skladu sa načelima iz ovog Kodeksa, odnosno njihovo kršenje predstavljalo povredu časti i obaveza nastavnika, saradnika, studenata i ostalih zaposlenika univerzitetske zajednice, zbog čega moraju snositi odgovornost. Prijave za povrede Etičkog kodeksa rješavaju Etička komisija i disciplinska komisija.

Iako ovaj Etički kodeks znatno bolje definiše nedozvoljene i neetične oblike ponašanja, kao i nadležnosti i postupanje Etičkog komiteta i disciplinske komisije, kao jedan od osnovnih nedostataka Kodeksa uočeno je da je studentima i zaposlenima onemogućeno podnošenje prijave direktno Komitetu, već prijavu samo mogu podnijeti rektor, dekan i „neposredni rukovodilac“. Ukoliko bi ovakva odredba Kodeksa ostala, rukovodiocima bi bilo omogućeno da prijave koje su njima pristigle ignorišu, a ujedno bi se znatno smanjila mogućnost detekcije nedozvoljenih oblika ponašanja. Nakon uočenih nedostataka, TI BiH i Unija studenata Univerziteta u Zenici su upravi Univerziteta ukazali na iste, te je najavljena izmjena Kodeksa koja bi detaljnije pojasnila obavezu rukovodioca da prijave prosljede Etičkom komitetu, te obavezala na postupanje po prijavama. Plan integriteta još uvijek nije zvanično usvojen od strane Senata Univerziteta u Zenici, iako je bio razmatran na Senatu, te od strane Ureda za osiguranje kvaliteta. Ipak, pojedine aktivnosti iz Plana su sprovedene, što uključuje izmjene etičkog kodeksa, usvajanje kalendara provođenja evaluacije nastavnog osoblja, praksu objavljivanja termina i rezultata ispita i sl., a najavljeno je i formiranje tima koji će biti zadužen za primjenu ostalih aktivnosti predviđenih Planom integriteta, što će svakako biti predmet monitoringa od strane Unije studenata i TI BiH.

Univerzitet u Tuzli započeo je sa mjerama na suzbijanju korupcije koje je usvojio Senat Univerziteta 2011. kojima je utvrđeno sljedeće:

- Pojednostavljenje pravila u radu organa Univerziteta i Fakulteta i ostalih službenih lica u propisanim administrativnim procedurama, uz poštovanje zakonitosti i primjeni općih akata u svim procesima rada,
- Osiguranje potpune transparentnosti u radu u radu i jačanje odgovornosti,
- Unapređenje odnosa s javnošću,
- Jačanje uloge Etičkog komiteta, sa ovlaštenjem za razmatranje ozbiljnijih anonimnih predstavljanja koje ukazuju na pojave korupcije,
- Aktivno uključivanje Unije studenata u sprečavanje i suzbijanje korupcije,
- Anketiranje studenata o prisutnosti pojava korupcije,
- Osiguranje dosljedne primjene Zakona o slobodi pristupa informacijama,
- Postavljanje zapečaćenih sandučića na Fakultetima u svrhu prijavljivanja uočenih oblika korupcije,
- Otvaranje posebne e-mail adrese za pristup informacija i ukazivanju na pojavu korupcije,
- Zabranjena primanja i davanja poklona osoblju Univerziteta u vezi sa provođenjem različitih procedura na Univerzitetu i Fakultetima,
- Zabranjena prodaja knjiga i druge nastavne literature na Fakultetima/ADU Univerziteta,
- Zabranjena držanja instrukcija studentima od strane naučno-nastavnog osoblja, puna saradnja sa nadležnim organima u otkrivanju i sankcionisanju indiciranih pojava korupcije,
- Donošenje operativnih dokumenata na Fakultetima/ADU o realizaciji mjera za suzbijanje pojava korupcije,
- Sloboda prijavljivanja pojava korupcije Rektor, predsjedniku Etičkog komiteta i dekanima, uz obavezu istih da čuvaju identitet lica koja su prijavila pojavu korupcije kao i lica navedenih u prijavi.

Ali rezultati pomenutih mjera su izostali dijelom iz

razloga što one nisu imale adekvatan akcioni plan i ustrojen sistem praćenja i izvještavanja o poduzetim aktivnostima i rezultatima. S tim ciljem Plan integriteta bi trebalo da bude nastavak procesa, koji bi strukturirao i sistematizirao aktivnosti.

Senat Univerziteta u Tuzli je Plan integriteta usvojio u martu 2013. Nažalost, Plan niti je objavljen od strane Univerziteta, niti su sprovedene aktivnosti na njegovoj promociji, što predstavlja svojevrsan apsurd, kako kod Univerziteta u Tuzli, tako i u slučaju Univerziteta u Banjoj Luci, s obzirom na to da se veliki broj mjera odnosi na povećanje transparentnosti Univerziteta, a već pri usvajanju Plana/Programa ta se transparentnost nije i manifestovala.

Tokom 2013. godine Univerzitet u Tuzli je usvojio Pravilnik o internim kontrolama i internim kontrolnim postupcima, koji ima za cilj definisanje postupaka kojim će se između ostalog identifikovati zloupotrebe, te unaprijediti upravljačke, računovodstvene, administrativne i komunikacijske procedure. Ipak, Pravilnik nedovoljno detaljno definiše na koji način bi se trebala vršiti interna kontrola svih ovih procesa.

U aprilu 2013. usvojen je i Etički kodeks studenata koji detaljnije definiše kako prava studenata, tako i neprihvatljive oblike ponašanja za studente, što je bila i jedna od preporuka TI BiH.

Kada su u pitanju ostale mjere predložene Planom integriteta, nije poznato u kojoj mjeru su realizovane, te će se procjena rezultata moći izvršiti tek u narednom periodu.

Kada je u pitanju **Univerzitet u Sarajevu**, premda je i Okvirnim zakonom o visokom obrazovanju u BiH i Zakonom o visokom obrazovanju Kantona Sarajevo predviđena integracija univerziteta, Univerzitet u Sarajevu je neintegriran. Integracija ostaje ključni izazov,

budući da utiče na efikasnost upravljanja i uzrokuje izmještenu autonomiju (jer ona pripada fakultetima, a ne univerzitetu).

Budući da predstavlja neintegrisanu strukturu, standardizovanje procesa je otežano. U akademskim pitanjima, u kojima je, načelno, odgovornost podijeljena između Univerziteta (Senata) i fakultetâ (naučno-nastavnih vijeća), standardizaciju je lakše postići. Univerzitet je donio akta kojim su regulisani i standardizovani ključni procesi u nastavi i odnosu sa studentima (Pravila, pravila studiranja). No, u pitanjima rukovođenja i poslovanja fakulteti imaju punu samostalnost.

Zakon o visokom obrazovanju Kantona Sarajevo je izmijenjen 2010. godine, no Univerzitet dugo nije donio akte kojim bi svoj rad uskladio s novim Zakonom. Održavana su na snazi Pravila Univerziteta (inovirana 2007. godine), koja su faktički na snazi ostavila stari Zakon. Tako su se procesi odvijali po Pravilima, i u onome dijelu u kojem su Pravila suprotna novom Zakonu, u tom dijelu su se i procesi odvijali protivno važećem Zakonu. To je svakako ugrožavalo vladavinu prava na Univerzitetu u Sarajevu, pri čemu je red više održavan poštivanjem akademske tradicije i značajnog kontingenta pozitivne prakse, nego vladavinom prava.

Razlog dugogodišnjeg nedonošenja novih akata leži u velikom otporu tradicionalne akademske strukture integraciji Univerziteta. Ipak, Univerzitet u Sarajevu je u maju 2013. konačno usvojio Statut kojim su definisana pravila djelovanja Univerziteta, i što je veoma važno, predviđa se integracija Univerziteta, a osim toga izbor rektora je konačno izmješten od obaveznog odobrenja od strane Vlade Kantona, te je predviđeno da bude biran isključivo od strane upravljačkih tijela Univerziteta. Ovo svakako predstavlja pomak u jačanju autonomije univerziteta i otklanjanju političkih uticaja na upravljačka tijela Univerziteta, posebno imajući u vidu da je u BiH i dalje prisutna praksa da vlade kao osnivači moraju odo-

briti izbor rektora, što je u proteklom periodu izazvalo i probleme i afere prilikom izbora rektora Univerziteta u Sarajevu.⁶

U proteklom periodu, Univerzitet je usvojio i Pravilnik o upravljanju ljudskim resursima koji, između ostalog, predviđa kreiranje baze podataka zaposlenih i informacionog sistema za ljudske resurse, koji bi trebalo da uvede red u sistem raspodjele nastave, akademska zvanja, uvid u kvalifikacije i sl.

Ipak, Univerzitet u Sarajevu nije još uvijek usvojio Plan integriteta i TI BiH će nastaviti sa zagovaranjem za njegovo usvajanje na Univerzitetu.

Sveučilište u Mostaru takođe je dugo funkcionisalo bez pratećeg zakonskog okvira na nivou kantona, te su nakon usvajanja Zakona o visokom obrazovanju Hercegovačko-neretvanskog kantona započeli proces usklađivanja univerzitetskih akata sa Zakonom. U decembru 2012. usvojen je Statut Sveučilišta, koji je kritikovan zbog činjenice da propisuje da većina članova Upravnog odbora Sveučilišta (pet) dolazi iz reda predstavnika osnivača, odnosno Vlade HNK, dok četiri imenuje senat Sveučilišta, čime se omogućava da se van akademske zajednice donose odluke koje se tiču rukovođenja Sveučilištem.⁷

Iako je i Sveučilište u Mostaru učestvovalo u projektu TI BiH, nije usvojilo Plan integriteta, te nije poznato da li je išta od preporuka usvojeno.

Na osnovu preporuka i aktivnosti TI BiH na polju prevencije korupcije u visokom obrazovanju, **Ministarstvo obrazovanja i nauke Federacije BiH** pokrenulo je

inicijativu za usvajanje *Programa mjera za prevenciju korupcije u visokom obrazovanju u FBiH, zajedno sa Strateškim pravcima razvoja visokog obrazovanja u FBiH od 2012. do 2022. godine*. Program mjera za prevenciju korupcije je usvojen od strane Vlade FBiH u januaru 2013. Program je sačinjen na osnovu istraživanja Transparency International BiH, analize pravnog okvira (zakona i podzakonskih akata), te analize prakse visokoškolskih ustanova u FBiH i daje 66 preporuka za povećanje transparentnosti, smanjenja rizika i povećanja otpornosti sistema visokog obrazovanja na devijantne pojave.⁸

Od pomenutih 66 preporuka, 50 se odnosi na same univerzitete i preporuke sačinjene u planovima integriteta od strane TI BiH, i podrazumijevaju usvajanje planova integriteta. Ostale preporuke se odnose na aktivnosti Federalnog i kantonalnih ministarstava, prije svega kroz usaglašavanje zakonskog okvira, integraciju univerziteta, regulativu o licenciranju univerziteta, zatim rad prosvjetnih inspekcija, akreditaciju, itd.

Program je prošao javnu raspravu u kojoj su učestvovali predstavnici javnih i privatnih univerziteta, te je dobio načelnu podršku. Međutim, ukoliko se sve institucije, uključujući i ministarstva, inspekcije, agencije i univerzitete aktivno ne uključe u primjenu ovih mjera, Program će ostati samo jedan u nizu strateških dokumenata koji su usvojeni, a nisu primijenjeni. Nažalost, Federalno Ministarstvo obrazovanja i nauke nema direktne nadležnosti, već samo koordinacijsku ulogu, te će od volje institucija na nižim nivoima zavistiti da li će ovaj program biti primjenjivan, s posebnim naglaskom na kantonalna ministarstva i univerzitete.

⁶ <http://www.klix.ba/vijesti/bih/univerzitet-u-sarajevu-ne-moze-imenovati-novog-rektora/120912187>

⁷ http://www.nina.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=15054:skandal-na-sveuilitu-u-mostaru-prema-rjeenju-svi-dekani-protuzakonito-imenovani-zapoljavaju-se-kadrovi-koji-ne-ispunjavaju-uvjete&catid=47:izdvojeno

⁸ http://fmon.gov.ba/index.php?option=com_docman&task=cat_view&gid=49&Itemid=156

ZAKLJUČCI I PREPORUKE

U periodu od 2011. do 2013. godine veliki broj aktivnosti organizacija civilnog društva sproveden je sa ciljem jačanja mehanizama prevencije korupcije u visokom obrazovanju i saradnje sa univerzitetima u BiH. Napredak je ostvaren u smislu otvaranja debate na visokoškolskim institucijama, ali i u javnosti i među studentima, o ovoj temi. Studentske organizacije su u više navrata kroz javne akcije ukazivale na problem korupcije, što je svakako doprinijelo jačanju pritiska na institucije da se sprovedu systemske promjene koje bi imale dugoročne efekte.

U proteklom periodu sačinjene su i brojne analize, kako zakonskog okvira, tako i stanja na pojedinačnim univerzitetima, što bi trebalo predstavljati osnovu za unapređenje sistema visokog obrazovanja.

Od 6 javnih univerziteta uključenih u aktivnosti Transparency International BiH, 3 univerziteta (Univerzitet u Banjoj Luci, Univerzitet u Tuzli i Univerzitet „Džemal Bijedić“ u Mostaru) usvojili su planove integriteta koji sadrže aktivnosti koje za cilj imaju unapređenje procedura i povećanje transparentnosti s ciljem smanjenja rizika za pojavu korupcije i ostalih oblika zloupotreba. Od preostala 3 univerziteta, i Univerzitet u Zenici je, bez obzira na izostanak usvajanja ovog strateškog dokumenta, započeo sa sprovođenjem aktivnosti koje su u njemu sadržane. Neophodno je izvršiti pritisak i na ostale univerzitete, uključujući i privatne, da prate ovu praksu i iskoriste iskustva univerziteta koji su sproveli barem neke od aktivnosti na prevenciji korupcije.

Unapređenje zakonskog okvira započelo je konačnim usvajanjem zakona o visokom obrazovanju u svim kantonima, uključujući i Srednjobosanski koji je ovaj zakon usvojio tek u januaru 2013 i gdje je godinama ova oblast bila bez zakonske regulative. Ipak, i dalje ostaje problem neusklađenosti zakonskog okvira na različitim nivoima sa Otvornim zakonom o visokom obrazovanju BiH, kao i neusklađenost funkcionisanja univerziteta sa važećim zakonskim okvirom (kašnjenje sa integracijom, problemi u procesu akreditacije, i sl.). Takođe je u zakonskom okviru neophodno ojačati odredbe koje se odnose na sprečavanje korupcije u visokom obrazovanju i kaznenu politiku za zloupotrebe u ovoj oblasti, a što je jako važno i otkloniti političke uticaje na izbor uprave univerziteta, kao i na njihovo funkcionisanje. Iako je princip autonomije visokoškolskih ustanova naveden u svim zakonima, ona ne može biti ostvarena dok god se uprava univerziteta bira na osnovu političkog dogovora i odobrenja, a čak i zaposleni na univerzitetima iskorištavaju politički uticaj.

Naravno, zakonski okvir ne može donijeti rezultate ukoliko se on ne primjenjuje ujednačeno i efikasno. Zbog toga je neophodno ojačati nadzor nad provođenjem zakona, kako od strane ministarsava, inspektorata,

Agencije za visoko obrazovanje i dr., tako i u smislu interne kontrole na samim univerzitetima.

Proces osnivanja visokoškolskih institucija, odnosno kriterijumi pri licenciranju, a pored toga i pri akreditaciji ustanova i dalje je nedovoljno zakonski regulisan. Bez obzira na propisane kriterijume, ogromna su kašnjenja u procesu akreditacije visokoškolskih ustanova, zbog čega je takođe neophodno usaglašavanje zakonskog okvira, posebno u kantonima.

Takođe, napredak ostvaren na samim univerzitetima, u smislu unapređenja internih akata i procedura, neće imati efekat na sprečavanje korupcije ukoliko pomenuti akti ne budu provođeni, i ukoliko se ne uspostavi interni sistem kontrole provođenja propisa i pravilnika. Pravila koja propisuju, na primjer, transparentnost ispitnih procedura neće značiti ništa ukoliko se ta transparentnost i ne manifestuje, odnosno – ukoliko ne postoje efikasni mehanizmi kontrole nad provođenjem ispita, neće postojati ni način utvrđivanja da li se zaista primjenjuju propisana pravila. Isto važi i za sve ostale segmente obrazovnog procesa i poslovanja i funkcionisanja univerziteta.

Ključnu ulogu u ovom nadzoru imaju i studenti, odnosno predstavnici studentskih udruženja, kojima se kroz učešće u procesu donošenja odluka mora omogućiti pravo glasa i pravo ukazivanja na probleme sa kojima se studenti suočavaju. Ovo podrazumijeva aktivniji angažman studentskih unija kroz konkretne aktivnosti, kako bi opravdali povjerenje kako samih studenata, tako i osoblja univerziteta.

S tim ciljem, Transparency International BiH će nastaviti aktivnosti i saradnju sa univerzitetima, ali i ostalim institucijama uključenim u donošenje i sprovođenje odluka koje utiču na proces visokog obrazovanja, s ciljem jačanja integriteta i vraćanje povjerenja u visokoškolske institucije u BiH.

